

HUSAĀK

BURŹOÁZNY NACIONALISTA

MARENČIN PT

BRANISLAV KINČOK

HUSÁK

buržoázny nacionalista
1951 - 1963

BRANISLAV KINČOK

HUSÁK

buržoázny nacionalista
1951 - 1963

MARENČIN PT

Autor:
Mgr. Branislav Kinčok, PhD.
Ústav pamäti národa

Recenzenti:
prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.
Mgr. Peter Jašek, PhD.

© Branislav Kinčok, 2023
© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2023
Jelenia 6, 811 05 Bratislava
marenčin@marenčin.sk www.marenčin.sk
Prologue & epilogue © Tomáš Černák
Cover photo © AZVJS Leopoldov
Cover © Marenčin Media, 2023
Layout © Marta Blehová, 2023
1016. publikácia, 1. vydanie

ISBN 978-80-569-0664-4 (viaz.)
ISBN 978-80-569-0665-1 (ePDF)
ISBN 978-80-569-0666-8 (ePub)

ÚVOD

Obdobie 50. rokov 20. storočia patrí k najťažším a najtragickjším obdobiam v slovenských dejinách i v dejinách celej východnej Európy, ktorá najmä v posledných rokoch Stalinovho života zažívala stav absolútneho bezprávia, nezákonností a svojvôle zo strany bezpečnostných orgánov. V čase vrcholiacej studenej vojny vrcholil aj boj proti skutočným alebo potenciálnym nepriateľom, boli likvidované celé sociálne skupiny obyvateľstva, brutálne perzekvovaní oponenti komunistického režimu, prenasledované jednotlivé cirkvi, roľníci ničení tlakom násilnej kolektivizácie a v masovej miere sa rozbehli zinscenované súdne procesy. Bojovalo sa proti tzv. triednym nepriateľom, kulakom, kapitalistickým vykorisťovateľom, zvyškom buržoázie, všade sa hľadali špióni a agenti západného imperializmu. Vo vtedajšej Československej republike (ČSR) panoval v prvej polovici 50. rokov stav faktického bezprávia, keď všetko záviselo od rozhodnutí vedúcich funkcionárov Komunistickej strany Československa (KSČ), a hlavne Štátnej bezpečnosti. Ústava a zákony sa stali len zdrapom papiera.

Netrvalo dlho a iskra z ohňa triedneho boja preskočila aj medzi elitu vládnucej štátostrany, presne v duchu Stalinovej tézy o hľadaní nepriateľa vo vlastných radoch. Za touto Stalinovou filozofickou myšlienkou, ktorá pripravila o život množstvo nevinných ľudí, netreba hľadať nič iného, len snahu totálne si podmaniť celý východný blok, donútiť predstaviteľov jednotlivých komunistických strán a krajín k absolútnej

poslušnosti. Jednoducho vyvolať obrovskú vlnu strachu i medzi najvyššími komunistickými špičkami, aby nikomu ani len vo sne nenapadlo nasledovať príklad juhoslovanského vodcu Josipa Broza-Tita, ktorý si dovoľil mať na niektoré veci iný názor než – až božsky uctievaný – vládca Kremľa.

Stalin, ktorého tyranská vláda sa vyznačovala prvkami orientálneho despotizmu, považoval politické procesy a justičné vraždy za najlepšie prostriedok na upevnenie absolútnej moci a na odstránenie skutočných alebo iba potenciálnych nepriateľov. Druhá polovica 30. rokov 20. storočia bola toho jasným dôkazom. Najznámejšími produktmi Stalinovho veľkého teroru, prezentovanými aj pred západnou verejnosťou, boli moskovské procesy, v ktorých bola odsúdená na smrť a následne popravená elita boľševickej strany. Každodenné zatýkanie a popravy vytvorili takú atmosféru strachu a podozrievania v celej sovietskej spoločnosti, že sa sovietsky vládca skutočne nemusel obávať o svoju moc.

Podobnú taktiku sa Stalin rozhodol využiť aj pár rokov po skončení druhej svetovej vojny, keď začínalo byť jasné, že sa vzťahy so západom nezadržateľne zhoršujú a pomaly začína prepukáť studená vojna. K vyššie uvedenému treba pripočítať ešte aj Stalinovu paranoidnú podozrievavosť, a politické procesy s vedúcimi komunistami sa znovu začali používať podľa osvedčeného vzoru. Na zameranie procesov vplývali do veľkej miery zahranično-politické faktory a hlavne vrcholiaca studená vojna. Najprv sa hľadali „buržoázni nacionalisti“, keďže takto označili Sovieti Tita. V tomto duchu potom prebehli procesy aj v niektorých krajinách východného bloku. Buržoázno-nacionalistické pozadie mal mať i hlavný politický proces v ČSR, avšak dlho sa nemohla nájsť reprezentatívna postava, ktorá by stála na čele sprisahania. Slovenskí komunisti okolo Husáka a Novomeského boli pre Sovietov príliš bezvýznamní

a dostatočne veľkou rybou nebol ani Vladimír Clementis, i keď zastával funkciu ministra zahraničných vecí a bol zaťažený hriechmi z minulosti.

A práve na tomto mieste sa dostávame k obsahu štvrtého dielu knižnej edície o Gustávovi Husákovi, ktorý napísal Branislav Kinčok a ktorý hovorí o najtragickejšej etape Husákovho života a vlastne i novodobých slovenských dejín. Dal mu jasný a výstižný názov: Buržoázny nacionalista 1951 – 1963. Z toho je zrejmé, že sa pri čítaní budeme pohybovať najmä v 50. rokoch a v prostredí neľudských vyšetrovacích miestností s brutálnymi vyšetrovateľmi, v prostredí väzenských ciel, zmanipulovaných súdov, a budeme sledovať aj boj o vlastné prežitie i zachovanie si posledných zvyškov ľudskej dôstojnosti. Režiséri tejto divadelnej drámy počítali najprv s tým, že Clementis, Husák a ďalší slovenskí buržoázni nacionalisti zohrajú v ČSR podobnú úlohu ako v Bulharsku Trajčo Kostov, v Maďarsku Lázsló Rajk alebo v Albánsku Koči Džodže. Teda úlohu, ktorá bude zavŕšená trestom smrti a popravou. V prípade Vladimíra Clementisa sa tento osud naplnil, i keď už za iných okolností a s pozmeneným scenárom.

Keď do tohto všetkého vstúpil konflikt Sovietskeho zväzu s Izraelom, slovenskí buržoázni nacionalisti, s výnimkou Clementisa, sa dostali na druhú koľaj a na prvé miesto sa dostali tzv. sionisti. Sovietski poradcovia v ŠtB začali hľadať oveľa väčšiu rybu, než bol Husák, a otázka slovenského buržoázneho nacionalizmu sa čoraz viac stávala vecou vnútroštátnou, vecou česko-slovenskou. Nebolo to však len o Husákovi ako osobe, ale aj o slovenskej otázke, ktorú on vo vedení strany symbolizoval. Ťaženie proti tzv. slovenskému buržoáznemu nacionalizmu totiž nezachytilo len najvyšších funkcionárov KSS, ale ako lavína sa prehnalo slovenskou spoločnosťou a boli ním poznačené celé 50. roky. Upevnil sa ním totálny centralizmus

v ČSR alebo – zjednodušene povedané – aj určitá snaha o nový čechoslovakizmus na červený spôsob. Akákoľvek zmienka o zvýšení právomocí slovenských národných orgánov sa považovala takmer za trestný čin a rozbíjanie jednoty republiky.

Ďalšou príčinou Husákovho tragického pádu bolo aj vybavovanie si účtov vo vnútri KSS a napätie medzi Husákom a jemu názorovo blízkymi kolegami a skupinou okolo predsedu KSS Viliama Širokého. Veľmi ochotne mu pritom pomáhal Július Ďuriš i ďalší funkcionári zo „starej gardy“, ktorí Clementisa, Husáka či Novomeského neznášali už od konca 30. rokov. Kriminalizáciou tzv. slovenských buržoázných nacionalistov sa teda vyriešili viaceré otázky a Široký a spol. si upevnili na Slovensku svoje pozície. Keď po Stalinovej a Gottwaldovej smrti Širokého pomaly nahradili vo vedúcich pozíciách na Slovensku také „osobnosti“ ako Karol Bacílek, Pavol David či Rudolf Strechaj, skaza bola dokonaná. Nehovoriac, že aj do stredných a nižších funkcií prišlo veľa ideologicky zaslepených robotníckych kádrov, ktorí mechanicky vykonávali nariadenia svojich straníckych šéfov.

Gustáv Husák strávil tento čas vo väzení, až do roku 1954 nevediac, čo sa vlastne deje vonku za mrežami. Ako jediný z päťice slovenských buržoázných nacionalistov sa pred súdom nepriznal k vymysleným obvineniam a zločinom. Bránil sa, ako len vedel. Či unikol trestu smrti vďaka svojmu odbojnému postoju, alebo najmä kvôli zahranično-politickej situácii vplývajúcej na domáce pomery, sa čitateľ dozvie na stránkach tejto knihy. Každopádne, Husák celé toto martýrium prežil a čakali ho ďalšie roky strávené v rôznych väzniciach. Netreba azda ani pripomínať, že všetko spomenuté mimoriadne ťažko dopadlo na Husákovu rodinu. Napriek tomu nestratil svoje komunistické presvedčenie, ktorému zostal verný až do svojej smrti. Zo svojej tragédie a tragédie svojej rodiny nikdy neobviňoval

komunistické myšlienky a komunistickú stranu, ale iba konkrétnych ľudí. Aj vo väzení zostal neoblomným komunistom. Jeho život naozaj pripomína antickú tragédiu, k poznaniu ktorej nepochybne prispeje práve predkladaná kniha.

Autor ju rozčlenil na tri veľké časti. Prvá z nich popisuje Husákovu zatknutie, brutálne vyšetrovanie, zákulisné prípravy procesu a samotný proces. Čitateľ sa tiež dozvie o zahraničnopolitickej i domácej situácii, ktorá v tom čase panovala a ktorá ovplyvňovala udalosti okolo procesu. Druhá časť knihy hovorí o Husákovom väzenskom živote, prvých pokusoch o revíziu jeho procesu a prezidentskej amnestii, na základe ktorej bol v roku 1960 prepustený na slobodu. V tretej, záverečnej časti, sa čitateľ dozvie, ako sa amnestovaný Husák začlenil do spoločenského a pracovného života. Následne sa už text nesie v znamení rehabilitácií, ktoré poriadne „zamávali“ daniám v republike, a zvlášť na Slovensku. Okrem náprav všetkých krívd z 50. rokov sa tu začalo formovať nové slovenské národné hnutie, ktorého sa Husák stal hlavným reprezentantom. Do života prišli 60. roky a s nimi aj postupná zmena spoločensko-politických pomerov.

Predkladaná kniha je výsledkom autorovho vyše desaťročného výskumu danej témy. Z tohto dôvodu podáva veľmi komplexný a rozsiahly pohľad na túto časť života Gustáva Husáka. Text je založený na podrobnom archívnom výskume v slovenských a českých archívoch, štúdiu dobovej tlače, veľkého množstva literatúry a mnohých ďalších prameňov. Nepochybne prispeje k ďalšiemu poznaniu nielen Husákovho života, ale i celého opisovaného obdobia našich dejín. Vďaka preto patrí každému, kto akýmkoľvek spôsobom prispel k vzniku tohto štvrtého dielu edície o Gustávovi Husákovi.

Tomáš Černák

VYŠETROVANEC ČÍSLO 1940

Gustáv Husák a tzv. Kolodějská akcia

Zatknutím, ktoré 6. februára 1951 zrealizovali príslušníci Štátnej bezpečnosti (ŠtB) v kancelárii generálneho tajomníka Ústredného výboru (ÚV) Komunistickej strany Slovenska (KSS) Štefana Baššovanského, sa pre Gustáva Husáka začala 111 mesiacov trvajúca väzenská anabáza. Najskôr absolvoval viac ako trojročnú vyšetrovaciu väzbu, ktorá v apríli 1954 vyvrcholila vykonštruovaným súdnym procesom, a nasledujúcich viac ako 6 rokov strávil vo výkone trestu. Vytúženej slobody sa dočkal až v máji roku 1960, keď bol z väzenia prepustený v rámci amnestie prezidenta republiky Antonína Novotného. Tento časový úsek predstavoval pre Husáka určite najťažšie životné obdobie, keď sa z príslušníka slovenskej komunistickej a politickej elity stal zrazu bezmenný jedinec, násilne odtrhnutý od svojej rodiny a priateľov a odsúdený stráviť zvyšok svojho života v ťažkých žalároch.

Uväznenie Gustáva Husáka bolo súčasťou rozsiahleho zatýkania významných českých a slovenských komunistických funkcionárov, ktoré prebiehalo najmä v januári a februári roku 1951. Spolu s ním boli zatknutí aj jeho budúci spoluobvinení v politickom procese s tzv. slovenskými buržoáznymi nacionalistami – Ivan Horváth už 3. decembra 1950, Ladislav Holdoš 2. februára, Daniel Okáli 4. februára a Ladislav Novomeský 6. februára 1951.

Proces uväznenia Gustáva Husáka bol už od samého počiatku protiprávny. V prvom rade bol Husák stále poslancom Národného zhromaždenia (NZ), a tak disponoval poslaneckou imunitou. V druhom rade jeho zatknutie bolo v rozpore s ustanoveniami platného trestného poriadku (č. 87/1950 Zb.). Príkaz k zatknutiu namiesto predsedu senátu (na návrh prokurátora) vydal vtedajší minister národnej bezpečnosti Ladislav Kopřiva. Oficiálnym dôvodom Husákovho zatknutia bolo, že ako člen skupiny slovenských buržoáznych nacionalistov¹ bol dôvodne podozrivý z protištátnej činnosti.² Príslušníci ŠtB mu podrobnejšie dôvody zatknutia neoznámili, napriek tomu, že bol stále aj členom ÚV Komunistickej strany Československa (KSCĎ). Až v novembri 1951, teda po viac ako 9 mesiacoch, ho informovali o uznesení prokuratúry o uvalení väzby.³ Do konca júna 1950 navyše neexistovala žiadna správa o priebehu zatknutia a ani záznam o domovej prehliadke, ktorú bezpečnostné zložky vykonali v dňoch 6. – 7. februára 1951.⁴

Po zaistení na pôde ÚV KSS absolvoval Husák takmer 12-hodinovú cestu z Bratislavy do Prahy, konkrétne do Väznice veliteľstva ŠtB Ruzyně (krycí názov Útvar NB Dub). Tu absolvoval predbežný výsluch, fotografovanie, pri ktorom mu bolo pridelené číslo 1940⁵, a ponižujúcu vstupnú prehliadku. Pri záverečnej procedúre mu príslušníci ŠtB odobrali stranícky a poslanecký preukaz a legitimáciu člena ÚV KSCĎ s poznámkou „*ako taký gauner a lump mohol byť v strane*“. Nezákonnosť zatknutia sa čiastočne snažili prekryť tým, že mu dali podpísať vyhlásenie, v ktorom sa „dobrovoľne“ (zo zdravotných dôvodov) vzdal poslaneckého mandátu.⁶ Nasledujúce ráno sa Husák ešte podrobil zdravotnej prehliadke a potom už nasledoval jeho prevoz do zámku Koloděje (dnes súčasť Prahy), kam boli už niekoľko dní sústreďovaní zatknutí

komunistickí funkcionári. Ich vyšetrovanie viedli príslušníci VI. sektora (vyšetrovacieho) Veliteľstva ŠtB.

V priebehu vyšetrovania Ota Šlinga sa vo väznici Ruzyně konali porady, kde sa hodnotil priebeh dovtedajšieho vyšetrovania. Okrem zástupcu veliteľa VI. sektora Veliteľstva ŠtB Bohumila Doubka a veliteľa jeho 1. oddelenia (vyšetrovanie významných politických zločinov) Karla Košťála sa na nich zúčastňovali aj sovietski bezpečnostní poradcovia Semjon N. Galkin, Vladimir A. Bojarskij a Boris S. Jesikov, ktorí mali rozhodujúce slovo. Na týchto poradách sa dospelo k záveru, že zatknuté osoby vykonávali „trestnú činnosť“ s ďalšími osobami, a preto ide v tomto prípade o sprisahanie. Pravdepodobne na základe týchto informácií si minister národnej bezpečnosti Ladislav Kopřiva 25. januára 1951 zavolať Doubka a v prítomnosti sovietskych bezpečnostných poradcov ho informoval, že doteraz nie je známy rozsah sprisahania a ani to, aké funkcie sprisahanci v súčasnosti zastávajú. Z tohto dôvodu sa mali vyšetrovanci premiestniť na utajené miesto. Takýmto miestom sa mal stať zámok Koloděje, ktorý si ešte v ten istý deň obzreli sovietski bezpečnostní poradcovia spolu s ministrom národnej bezpečnosti a vyšetrovateľmi.

Medzitým Doubek, ktorý sa stal veliteľom celej akcie, na príkaz Kopřivu vybral vo väznici Ruzyně 10 vyšetrovacích pracovníkov a dal im za úlohu pripraviť sa na 14-dňovú služobnú cestu. Skupinu vyšetrovateľov doplnilo 10 bývalých funkcionárov Ludových milícií (LM), ktorí absolvovali krátky bezpečnostný kurz. Ich zaradenie minister Kopřiva odôvodňoval údajne tým, že pri vyšetrovaní budú plniť úlohu kontroly verejnosti a ich prítomnosť dodá vyšetrovaniu patričnú tvrdosť. Všetky prípravné práce boli ukončené expresne rýchlo a už 27. januára 1951 začali do zámku priväzať prvých zatknutých. Koncom januára to boli predovšetkým zatknutí

vedúci pracovníci ŠtB a vyšetrovanci, ktorí boli do zámku premiestnení z väznice Ruzyně (medzi nimi aj Ivan Horváth). Začiatkom februára ich doplnili ďalší novozatknutí stranícki funkcionári. Takto bolo na zámku Koloděje sústredených celkovo 33 osôb. Celá akcia bola prísne utajená, zámok hermeticky uzatvorený a jeho ochranu vykonávali príslušníci Pohraničnej stráže.⁷

Husáka previezli do zámku Koloděje 7. februára 1951.⁸ Keďže vyšetrovanie tu bolo zamerané predovšetkým na tzv. zlom vyšetrovancov, k tomuto cieľu mali poslúžiť aj podmienky, ktoré tu boli doslova stredoveké. Vyšetrovacie cely boli zriadené v miestnostiach zámku, v pivniciach pod zámkom alebo v pivniciach pod hospodárskymi budovami. Cely v miestnostiach zámku boli pomerne teplé, ale bola v nich tma, pretože okná boli zatebnené. V celách, ktoré boli v pivniciach zámku, bola zima a tma, ale boli suché. Ich veľkosť bola rôzna – v miestnostiach zámku boli väčšie, v pivniciach menšie. V pivničných priestoroch boli vybudované provizórne drevené cely s rozmermi len 2 x 2,5 m, v ktorých bol na zemi iba slamník, často celý premočený od vody. Cely boli zbité z hrubých dosiek, a aby vyšetrovanci na seba nevideli, ich steny boli oblepené papierom. Pred každou stál dozorca a dohliadal na to, aby sa vyšetrovanci medzi sebou nemohli rozprávať.⁹

Husáka umiestnili do studenej cely v zámočkej pivnici a pravdepodobne prvé dva až tri dni ho nevypočúvali. Išlo o premyslený zámer, pretože podľa plánov vyšetrovateľov si už tu mal uvedomiť, že jeho situácia je beznádejná a akýkoľvek odpor zbytočný. Čiastočný zlom vyšetrovanca sa mal uskutočniť už v neľudských pivničných priestoroch zámku Koloděje, a to nielen zo stránky fyzickej, ale hlavne psychickej. Všetci vyšetrovanci museli v celách až do vyhlásenia večierky

chodiť. Aj Husák nesmel prvé tri dni a noci spať a musel byť neustále na nohách a ďalších 5 dní mohol spať len 2 hodiny denne. Aj tento krátky spánok mu však dozorcovia dômyselne prerušovali každých 15 minút – musel vstať, zahlásiť sa, krátko si pocvičiť a opäť si ľahnúť. Napriek tomu, že v pivničných priestoroch zámku bola veľká zima, museli vyšetrovanci spať s rukami na prikrývke. Väčšina z nich mala na sebe len šaty, v ktorých boli zatknutí. Stravu, ktorá bola nutrične podhodnotená, dostával trikrát denne, no v prvých dňoch vôbec nedostával vodu.¹⁰ Po niekoľkodňovom pobyte v takýchto podmienkach mal byť Husák predvedený na prvý výsluch.

Celé vyšetrovanie na zámku Koloděje si rozdelili dve skupiny. Prvá skupina pod vedením Bohumila Doubka vyšetrovala bývalých členov stranického aparátu, príslušníkov armády a slovenských buržoáznych nacionalistov. Vyšetrovanie vykonávalo 11 vyšetrovateľov, 10 milicionárov a 2 robotnícki prokurátori. Druhá skupina, ktorú viedol Pravoslav Janoušek (zástupca veliteľa Doubka), vyšetrovala prípady bývalých príslušníkov bezpečnostného aparátu a interbrigadistov. Celkovo sa do akcie zapojilo 18 skúsených vyšetrovateľov, prevažne z väznice Ruzyně, ktorých dopĺňalo 11 bývalých funkcionárov LM. Okrem nich na akcii pracovali aj 4 robotnícki prokurátori, 4 pisárky, 2 prekladatelia a 5 sovietskych bezpečnostných poradcov. Do zámku Koloděje denne dochádzal minister národnej bezpečnosti Kopřiva. Pri jednej z návštev si prezrel aj celý a „*díval se okýnkem na některé vyšetřované, jako například na ŠVERMOVU, ŠVÁBA a HUSÁKA*“. Prísny režim tu platil aj pre samotných vyšetrovateľov. Dodržiavala sa zásada, že kto do zámku prišiel, tak ho nemohol až do konca akcie opustiť. Medzi pracovníkmi bola umelo vytváraná psychóza permanentného nebezpečenstva, ktoré im na zámku Koloděje údajne hrozilo.¹¹

Vyšetrovanie Gustáva Husáka na zámku Koloděje mal ako prvý na starosti vyšetrovateľ Stanislav Semínko. Pri vypočúvaní však boli prítomní aj iní referenti a zúčastňoval sa na nich aj sovietsky poradca Jesikov, pod ktorého prípad Vladimíra Clementisa a spol. patrilo. V tomto čase ešte nebola nová koncepcia vyšetrovania úplne doladená, no z protokolov, ktoré vznikli pri vyšetrovaní Husáka v Kolodějoch, je zrejmé, že línia vyšetrovania sa pri slovenskej skupine okolo Clementisa nemenila – v jej prípade ústrednou témou zostával slovenský buržoázny nacionalizmus. Čo sa však výrazne zmenilo, bol fakt, že buržoázny nacionalizmus prestal byť po opustení hľadania československého Rajka ústrednou témou celého stranícko-bezpečnostného vyšetrovania. V novej koncepcii sa v podstate dostal na rovnakú úroveň ako česká línia reprezentovaná Ottom Šlingom a Márií Švermovou.

Pri prvých výsluchoch sa Husák správal viac-menej sebavedome – protestoval proti svojmu zatknutiu, kategoricky odmietal obvinenia z nepriateľskej činnosti a odvolával sa na rozhodnutie IX. zjazdu KSS.¹² Prvotný a rýchly zlom v jeho prípade teda nenastal, a preto vyšetrovatelia ŠtB pristúpili k zostreným výsluchom, pri ktorých boli používané vo zvýšenej miere všetky formy fyzického násillia a psychického nátlaku. Samotné vyšetrovanie prebiehalo vo vyšetrovacích miestnostiach, ktoré boli zriadené v priestoroch zámku, pričom vyšetrovanci museli pri výsluchu väčšinou stáť. Podľa Husáka boli tieto miestnosti enormne vykúrené – vyšetrovatelia tu sedeli len v košeliach, no on tu musel dlhé hodiny stáť v hrubom zimnom kabáte. Doba výsluchov bola prakticky neobmedzená. Aby ho vyšetrovatelia čo najskôr zlomili, neposkytli mu ani chvíľu odpočinku. Pritom sa nestránili ani fyzického násillia a vyšetrovateľ Semínko ho pri výsluchoch údajne škrtil a búchal ním o stenu: „*Traja referenti sa*

striedali vo vyšetrovaní deň a noc: v urážaní, ponižovaní, bití, vyhrážaní a v celom premyslene režírovanom systéme mučenia. Strana ťa sem dala, strana o tebe už rozhodla, priznať, priznať!⁴³ K vyšetrovacím metódam patrili aj rôzne formy psychického nátlaku. Najskôr na vyšetrovaných apelovali ako na bývalých komunistov, aby svojou spoluprácou „pomohli strane.“ Keď to nezabralo, vyhrážali sa im prenasledovaním rodinných príslušníkov a neskôr aj bitím, pričom upozorňovali, že časť vyšetrovateľov sú príslušníci LM a tí majú povolenie použiť proti vyšetrovancom fyzické násilie.⁴⁴ Všetky formy násillia boli kombinované s už spomínanými stredovekými podmienkami vyšetrovacej väzby.

To Husáka nakoniec zlomilo. Po týždni pobytu na zámku Koloděje a troch dňoch brutálneho vyšetrovania sa 13. februára 1951 „priznal“ a podpísal dopredu zostavený vyšetrovací protokol: *„Tri dni a tri noci neustále stáť na nohách, raz v mraze, raz v horúčave, pod fantastickým nátlakom troch sviežich ľudí, pri minimálnej strave, bez sekundy odpočinku, tak mi vyčerpalo celý organizmus, že mi prestávali fungovať zmysly, nohy som mal opuchlé, omrzlé, srdce vynechávalo, záchvaty mdloby. Vynechával mi zrak i sluch. Po prvý raz v živote som videl, ako vzorce koberca ožili a fantasticky sa pohybovali, červené myšky liezli po stenách. Jazykom som nevedel hýbať. Sotva som vykotal nejaké slovo. Prestal fungovať rozum, vôľa sa stráca. Narastá jediná živočíšna túžba: Na chvíľu zavrieť oči, na chvíľu si lahnúť... Podpíš a potom si môžeš odpočinúť. Nakoniec som podpísal, ani som vtedy nevedel čo.“*⁴⁵ Protokol okrem otázok vyšetrovateľov obsahoval už aj jeho odpovede. Bol to prvý z troch vykonštruovaných protokolov, ktoré Husák počas svojej viac ako trojročnej vyšetrovacej väzby podpísal. Vyšetrovatelia ŠtB protokol s datovaním 13. február 1951 začínajú otázkou, či Husák pozná dôvody, pre ktoré

bol zatknutý. Ten odpovedal: „ANO. Do dnešního dne jsem sice popíral svou činnost. Dnes však vidím, že nemá smyslu protistátní činnost nadále popírat, a proto chci tuto doznat v plném rozsahu.“ Ďalej jeho výpoveď vyšetrovatelia formulovali nasledovne: „Byl jsem členem rozvratnické skupiny ‚Slovenských nacionalistů‘, kteří vytvářeli záškodnickou frakci v komunistické straně Slovenska. Jako příslušník této skupiny ve funkci předsedy sboru pověřenců svoji záškodnickou činností, poškozoval a brzdil jsem výstavbu socialismu v Československé republice. Podporoval jsem cíle nepřátel naší vlasti, v první řadě cíle západních imperialistů t. j. zničení lidově demokratického zřízení v Československu.“¹⁶ V ďalšej časti vyšetrovatelia rozoberajú jeho činnosť v skupinách „Šíp“ a „DAV“ a hlavne jeho činnosť v straníckych a slovenských národných orgánoch po roku 1945. Formulácia celého protokolu vychádzala z kritiky buržoázneho nacionalizmu, ktorá odznela na IX. zjazde KSS v máji 1950, a tým aj z výsledkov vyšetrovania Husáka do marca 1950. Jediným rozdielom bolo, že politické „úchytky a chyby“ Husáka už boli v tomto protokole prezentované ako cieľavedomá protištátna a záškodnícka činnosť.

Počas tzv. Kolodějskej akcie sovietski bezpečnostní poradcovia definitívne doladili koncepciu prepojeného sprisahania v KSČ, ktoré malo mať dve vetvy. Prvú (českú) reprezentovali Šling a Švermová – podľa tvorcov koncepcie pripravovali vnútrostranícky puč, ktorým mali odstrániť z vedenia strany Klementa Gottwalda, Rudolfa Slánskeho a Antonína Zápotockého. V tejto vetve sa vyšetrovatelia zamerali na interbrigadistov a komunistov z londýnskeho exilu. Podobné plány s vedením KSS mala mať aj druhá vetva sprisahania (slovenská), ktorú reprezentovali Clementis, Husák a Novomeský. Jej ústrednou líniou zostával aj naďalej slovenský buržoázny nacionalizmus.¹⁷ Aj preto sa vyšetrovanie Husáka

v roku 1951 obsahovo udržiavalo v rovnakej línii ako v rokoch 1949 a 1950.

Novú líniu stranícko-bezpečnostného vyšetrovania politiky potvrdilo zasadnutie ÚV KSČ 21. až 24. februára 1951, na ktorom o. i. vystúpil s prejavom aj generálny tajomník ÚV KSS Štefan Baštovanský. Jeho prejav mal názov *Odhalenie špiónážnej záškodníckej činnosti V. Clementisa a o frakčnej protistraníckej skupine buržoáznych nacionalistov v KSS* a bol inšpirovaný výsledkami vyšetrovania na zámku Koloděje: „Dnes je už jasne dokázané, že v celej činnosti Clementisa, Husáka a Novomeského nešlo o nejaké nesprávne ‚chápanie‘ otázok socializmu, ale že išlo o zámernú činnosť organizovanej zločineckej frakcie, zameranej proti ľudovodemokratickému zriadeniu, proti jednote našej strany a republiky a proti budovaniu socializmu [...] Výpoveď Clementisa a posledné výsledky vyšetrovania ukazujú, že ani u skupiny Husák – Novomeský nešlo teda o ‚chyby‘ a ‚úchylky‘, ale že tu máme dočinenia s organizovanou protistraníckou frakcionárskou bandou, ktorá svojou separatistickou, podvratnou prácou vedome a úmyselne rozbíjala jednotu Republiky a snažila sa v jej rámci fakticky udržať tzv. ‚samostatný slovenský štát‘, aby vo vhodnej chvíli odtrhla Slovensko od Republiky, a ktorá zámerne hamovala vývin k socializmu a orientovala sa v podstate na reštaurovanie kapitalizmu.“⁶⁸ Na základe tohto referátu boli Clementis, Husák a Novomeský zbavení poslaneckých mandátov, členstva v ÚV KSČ a rovnako boli vylúčení zo strany.

Po politickom schválení novej koncepcie stranícko-bezpečnostného vyšetrovania sa blížil koniec tzv. Kolodějskej akcie. V druhej polovici februára 1951 dospeli minister národnej bezpečnosti Kopřiva, veliteľ akcie Doubek a sovietski bezpečnostní poradcovia k názoru, že akcia je „dekonšpirovaná“ a je prezradená, že sa na zámku vykonáva vyšetrovanie. Najskôr sa rozhodlo, že vyšetrovancov treba premiestniť na iné miesto,

pričom sa uvažovalo o neznámom hrade pri Mladej Boleslavi, kde boli vykonané aj prvotné prípravné práce. Medzi tým sa však pôvodné rozhodnutie zmenilo a vyšetrovanci boli nakoniec premiestnení do väznice Ruzyně, kde malo vyšetovanie pokračovať. Už 24. februára 1951 bol vyhlásený poplach a vyšetrovanci zo zámku Koloděje boli autami premiestnení do väznice Ruzyně.¹⁹

O tom, že takmer trojtýždňový pobyt v pivničných priestoroch zámku Koloděje bol pre Husáka najťažším obdobím vyšetrovacej väzby, niet pochýb. Potvrďuje to aj príhoda z roku 1968, keď bol Husák poverený funkciou predsedu komisie, ktorá mala pripraviť návrh ústavného zákona o federatívnom usporiadaní Československa. Zhodou okolností táto komisia pracovala práve v priestoroch vtedy už zrekonštruovaného zámku Koloděje. V júni 1968 sem Husák pozval na prediskutovanie niektorých otázok vtedajšieho podpredsedu vlády Lubomíra Štrougala. Počas jednej z mnohých prestávok v rokovaní ho zaviedol do pivničných priestorov zámku, ktoré sa zatiaľ nerekonštruovali. Zastali na mieste, kde Husák pred 17 rokmi strávil tri týždne v provizórnej drevenej cele: *„Oba jsme mlčeli. Po chvíli – velice dojat – mi Gustáv řekl: Celkem šest let jsem byl v samovazbě, v přísné izolaci. Ale na týdny tady nemohu nikdy zapomenout. Luboši, jen jsem chtěl, abys to viděl. Už nikdy sem s nikým nepůjdu.“*²⁰ Kolodějská tortúra sa pre Husáka skončila 24. februára 1951, keď bol opäť prevezený do väznice Ruzyně.²¹ Jeho útrapy však zďaleka nekončili.

Pokračovanie vyšetrovania vo väznici Ruzyně

Ešte v priebehu Kolodějskej akcie bol rozkazom veliteľa Veliteľstva ŠtB zo 17. februára 1951 VI. sektor (vyšetrovací) Veliteľstva ŠtB rozdelený na dva samostatné útvary – Sektor VI A a Sektor VI B Veliteľstva ŠtB (od júna 1952 VI A odbor

a VI B odbor Hlavnej správy ŠtB). Problematiku buržoázneho nacionalizmu spracovávalo 2. oddelenie Sektora VI A. V takejto organizačnej podobe sa od začiatku marca 1951 rozbehlo vo väznici Ruzyně nové kolo stranícko-bezpečnostného vyšetrovania.

Trojtyždňový pobyt na zámku Koloděje sa v prvom rade výrazne podpísal na zdravotnom stave Husáka: „*Chorého, ubitého, s omrzlinami ma previezli späť do Ruzyně. Nohy opuchlé a čierne od omrzlín. Z tvári a rúk mi zliezala omrzlá koža. Dostával som srdečné záchvaty. Musel ma liečiť lekár.*“ Podľa výpisu zo zdravotnej karty bol už 26. februára 1951 ošetrovaný väzenským lekárom MUDr. Josefom Sommerom a vzhľadom na svoj zdravotný stav mal dokonca povolené v cele sedieť. Tieto úľavy však vyplynuli predovšetkým z faktu, že vyšetrovanec Husák sa „priznal“, čo bolo pre vyšetrovateľov kľúčové. Napriek tomu však jeho výsluchy pokračovali a prvý absolvoval už 26. februára 1951. Ich intenzita však nedosahovala úroveň vyšetrovania na zámku Koloděje.²²

Po presune Husáka do väznice Ruzyně došlo k výmene jeho vyšetrovacieho referenta a Stanislava Semínka nahradil Josef Čejka. Vzhľadom na zlepšené podmienky väzby a nižšiu intenzitu výsluchov sa Husák začal na prelome februára a marca 1951 psychicky zotavovať. Táto zmena sa prejavila tým, že začiatkom marca, po prečítaní protokolu z 13. februára 1951, svoj podpis pod ním odvolal a celý protokol označil za vynútené klamstvo. Podobne sa začal správať aj Šling, ktorý začal svoje výpovede taktiež odvolávať a ďalšia z kľúčových osôb, Švermová, odmietala svoje obvinenia kvalifikovať ako trestné činy. Celé stranícko-bezpečnostné vyšetrovanie tak viazlo a v hlavách sovietskych bezpečnostných poradcov sa začala rodiť jeho nová koncepcia, v ktorej mal ústrednú úlohu zohrávať jeden z najvyšších predstaviteľov KSC. Už koncom

marca 1951 sa v moskovskej centrále bezpečnosti, ktorá riadila sovietskych poradcov v ŠtB a bola podrobne informovaná o výsledkoch československého vyšetrovania, začali orientovať na generálneho tajomníka KSCĽ Rudolfa Slánskeho. Ten bol v ich očiach zodpovedný za rozmiestnenie „nespolahlivých a nepriateľských osôb“ do vysokých funkcií a zároveň bol vytypovaný za hlavu celého „sprisahania“.²³ Sovietski bezpečnostní poradcovia tak začali v priebehu nasledujúcich mesiacov postupnými a sprvoti tajnými krokmi meniť smerovanie vyšetrovania.

Odvolanie podpisu pod vyšetrovacím protokolom z 13. februára 1951 viedlo v prípade Gustáva Husáka k opätovnému zavedeniu vyšetrovacích metód zo zámku Koloděje. Od začiatku marca 1951 intenzita a dĺžka jeho výsluchov postupne narastala. Referent Čejka neskôr tvrdil, že Husák v tomto období „demagogicky“ zotrval na tom, že žiadnu trestnú činnosť nikdy nevykonával. Keď sa ohradil, že svoje politické kroky vykonával vždy v súlade s vedením KSCĽ, a teda aj činnosť vedúcich predstaviteľov KSCĽ musí byť z tohto pohľadu „trestná“, vyšetrovatelia mu dôrazne zakázali, aby takýmto spôsobom urážal a osočoval predstaviteľov strany a štátu.²⁴ Napriek týmto vyhrážkam sa Husák zatvrdil a obvinenia odmietal. Vyšetrovatelia ho preto od 11. marca 1951 podrobili sérii vyčerpávajúcich nočných výsluchov, ktoré vyvrcholili v noci z 15. na 16. marca, keď vyšetrovanec absolvoval viac ako 9-hodinový nočný výsluch.²⁵ Zámerom vyšetrovateľov bolo jeho ďalšie fyzické a psychické zlomenie, ktorého výsledkom malo byť opätovné podpísanie protokolu z 13. februára 1951. S akým výsledkom sa skončila séria týchto nočných výsluchov, nie je jasné. Vzhľadom na nasledujúci vývoj však môžeme predpokladať, že vyšetrovateľom sa podarilo prinútiť Husáka, aby začal spisovať nové priznanie.

Tento predpoklad potvrdzujú dve základné okolnosti. Prvou bolo opätovné zavedenie voľnejšieho režimu pre vyšetrovanca s niekoľkými úľavami a výhodami, medzi ktoré patrilo najmä umožnenie písomného kontaktu s manželkou Magdalénou a oboma synmi. Prvý list mohol rodine napísať 19. marca 1951 a jeho obsah je svedectvom o psychickom rozpoložení Husáka, ktorý počas prvých týždňov väznenia prehodnocoval svoj dovtedajší život. Značnej sebakritike podrobil hlavne svoj vzťah k manželskému spolunažívaniu a celkovému vzťahu k rodine, ktorý zatienila jeho politická práca.²⁶ Druhou okolnosťou bolo, že v polovici marca 1951 vyšetrovatelia ukončili Husákovy nočné výsluchy a pokračovali len v denných. Pravdepodobne v tomto období vznikol dokument s názvom *Moje priznanie*, ktorý je na rozdiel od ostatných vyšetrovacích protokolov napísaný v slovenčine, na vtedajšiu dobu gramaticky správnej. Z tohto možno usudzovať, že toto 88-stranové priznanie napísal Husák vlastnoručne, aj keď z obsahovej stránky nebolo výsledkom jeho myšlienkových pochodov. Prominentný vyšetrovanec sa podvolil nátlaku vyšetrovateľov a pod ich dohľadom len poslušne prepisoval známe formulácie z predchádzajúceho protokolu: „*Po presvedčovaní orgánov štátnej bezpečnosti rozhodol som sa dnešného dňa, že nemôžem sotrváť na svojom doterajšom stanovisku pri výsluchu, podľa ktorého jednalo sa pri mojej buržoázne nacionalistickej činnosti jedine o úchylku od marx-leninského učenia, ktorej význam a dosah som si neuvedomoval, a za ktorú som sa strane zodpovedal vo svojej sebakritike na zjazde KSS [...] Preto, keď dnes strana hodnotí činnosť buržoáznych nacionalistov na Slovensku ako zločinnú, rozvratnú a protištátnu, je mojou povinnosťou postaviť sa za toto stanovisko Ústredného výboru strany a prevziať plnú politickú i trestne-právnu zodpovednosť za moje činy, za moju buržoázne nacionalistickú, strane i štátu škodli-*

vú činnosť. V tomto presvedčení činím toto doznanie a chcem orgánom štátnej bezpečnosti plne dopomôcť zločinnú buržoázne nacionalistickú činnosť vyšetriť.“ Podpísať toto „priznanie“ však odmietal, a preto bol začiatkom apríla znovu vystavený fyzickému násiliu a psychickému nátlaku. Jeho výsledok sa dostavil 5. apríla 1951, keď Husák opätovne podpísal protokol z 13. februára 1951, avšak iba jeho prvé dve strany. Nasledujúci deň podpísal aj *Moje priznanie*: „Štyri týždne denných a nočných výsluchov so všetkými brutalitami dosiahli zase svoj cieľ: úplnú fyzickú vyčerpanosť, apatiu a v tomto nenormálnom stave napísané ‚Doznanie‘.“²⁷

Po podpise vyšetrovacieho protokolu a priznania sa tentoraz frekvencia Husákových výsluchov nezmenila. Napriek tomu sa mu opäť podarilo spamätať a nájsť v sebe dosť psychických a fyzických síl na odvolanie svojich predošlých výpovedí. Podľa svedectva vyšetrovateľa Čejku začal Husák postupne odvolávať predchádzajúce výpovede, neskôr prestal odpovedať na položené otázky a nakoniec už len tvrdohlavo mlčal. Dňa 21. mája 1951 vyšetrovatelia ŠtB vypracovali „nový“ protokol o jeho výpovedi, ktorý bol v skutočnosti na 99 % totožný s protokolom z 13. februára 1951. Na podpis mu ho predložili až 2. augusta 1951 s tým, že to je komunistickou stranou schválený dokument. Husák ho označil za nepravdivý a odmietol ho podpísať.²⁸

Nový odbojný postoj Husáka viedol k tomu, že sa na jeho vyšetrovaní začal od augusta 1951 priamo podieľať aj veliteľ Sektora VI A Veliteľstva ŠtB Bohumil Doubek. Jeho príchodom sa začalo pre vyšetrovanca Husáka nové kolo násilností, ktoré malo tentoraz trvať až tri mesiace. Doubek sprvoti považoval za nového referenta. Podľa jeho spoluväzňa, bývalého diplomata Jaromíra Kopeckého, ktorého ŠtB využívala ako agenta na spoločnej ciele, Husák na adresu nového referenta vyhlásil,

že medzi jeho hlavné vyšetrovacie metódy patrili od začiatku krik a nadávky. Predpokladal, že Doubek ho chce vyprovokovať k akejkoľvek forme útoku, ktorú by potom použil ako zámienku pre použitie fyzického násillia. Vyšetrotavelia ho nútili, aby sa znovu priznal k veciam, ktoré spísal vo svojom priznaní z apríla 1951. Husák to odmietal, no jeho referent mu na to odpovedal, že by v podstate súdu stačilo predložiť aj toto priznanie a ten by ho odsúdil.²⁹

Jeho predtucha o možnosti opätovného použitia násillia pri vyšetrovaní sa naplnila už 28. augusta 1951. Vtedy výsluch viedol práve Doubek a podľa tvrdení Husáka ho zmlátil tak, že ho museli lekársky ošetriť. Incident potvrdzuje aj lekársky záznam, ktorý však poranenie zľahčuje a uvádza, že v tento deň sa Husák „hlásil k lekáři pro zcela nepatrné oděry na krku způsobené škrábnutím“.³⁰ Oveľa miernejšie udalosť vo svojich spomienkach popísal vyšetrovatel Karel Košťál, ktorý uviedol, že Doubek Husákovi dohováraľ, držal ho pritom za golier väzenskej bundy a občas mu vykrútil ruku. V jednom momente sa Doubek dotkol svojím palcom Husákovho krku a po ospravedlnení s takýmto konaním prestal. Husák vyhlásil, že vyšetrovatel ho zaškrabol nechťom do krku, a preto Doubek zavolaľ väzenského lekára Sommera, aby vyšetrovanca ošetril. Lekár ho prehliadol, ale stopy po škrabnutí nenašiel. Preto ho požiadal, aby mu miesto škrabnutia ukázal, a potom ho potrel jódom.³¹ Naopak, vyšetrovatel Vladimír Kohoutek potvrdil, že Doubek použil proti Husákovi fyzické násillie, v dôsledku ktorého musel byť lekársky ošetrený. Aj ďalší vyšetrovatelia svedčili, že práve takáto forma násillia bola pre Doubka typická. Podľa Vlastimila Volkána, ktorý viedol vyšetrovanie Husákových budúcich spoluobvinených Horvátha a Okáliho, Doubek voči vyšetrovancom používal fyzické násillie takým spôsobom, že ich chytil pod krk a bú-

chal nimi o stenu. Vyšetrovateľ Čejka bol dokonca pri tom, keď dal Doubek Husákovi facku.³² Po tomto incidente už proti Husákovi nebolo použité žiadne fyzické násilie. Vyšetrovatelia prešli na iné vyšetrovacie metódy – vyhrážanie sa a zastrašovanie.³³

V tomto období sa však omnoho dôležitejšie veci odohrávali v zákulisí celého stranícko-bezpečnostného vyšetrovania, kde sa na jeseň roku 1951 pomaly dotvárala koncepcia protištátneho sprisahaneckého centra. Už 6. septembra 1951 na zasadnutí ÚV KSC odvolali Rudolfa Slánskeho z funkcie generálneho tajomníka KSC a vymenovali ho za podpredsedu vlády. Po prijatí jeho sebakritiky sovietski poradcovia v ŠtB definitívne opustili predchádzajúcu koncepciu vyšetrovania a všetku pozornosť upreli na bývalého generálneho tajomníka. Skupinu trockistov medzi interbrigadistami a londýnskym komunistickým exilom (lína Šling – Švermová) nahradilo „centrum moci“, ktoré mali ovládnuť sionisti – Židia.³⁴

Z pohľadu samotného vyšetrovania Gustáva Husáka však bolo najpodstatnejšie to, že nová koncepcia vyšetrovania dostala aj nové politicko-ideologické zameranie, ktoré ovplyvňovali aktuálne zahraničnopolitické záujmy Sovietskeho zväzu. Titovu Juhosláviu, ktorá prestala byť pre Moskvu úhlavným nepriateľom, nahradil štát Izrael. Táto roztržka mala svoje korene ešte v roku 1948. Sovietsky zväz bol jednou z prvých krajín, ktorá uznala existenciu židovského štátu. Dôvodom bola Stalinova nádej, že nový štát bude na Blízkom východe plniť úlohu sovietskeho satelitu. Izrael však onedlho začal spolupracovať s USA a v očiach Stalina sa stal zradcom a nepriateľom. Z tohto dôvodu v ideovo-politickom zameraní budúceho politického procesu s protištátnym sprisahaneckým centrom už nebol dominantný buržoázny nacionalizmus, ale sionizmus – židovský buržoázny nacionalizmus.

V stalinskom ponímaní bol sionizmus chápaný ako židovský buržoázny nacionalizmus, ktorý „*pod rouškou židovských nacionálných zájmov sleduje své kapitalistické triední zájmy*“. Z tohto dôvodu boli sionisti, resp. Židia označovaní za „*najnebezpečnejšiu agentúru a najvernejších sluhov*“ amerického imperializmu, a tým aj za „*úhlavných nepriateľov ľudu a socializmu*“. Základňou sionizmu mal byť „kapitalistický štát Izrael“, ktorý sa stal majetkom amerických „monopolistov“, a tým aj bázou proti Sovietskemu zväzu a arabským národom. Podľa tejto ideológie bol židovský buržoázny nacionalizmus rovnako nebezpečný ako všetky ostatné buržoázne nacionalizmy, a preto v Československu fungoval na rovnakej platforme židovský a slovenský buržoázny nacionalizmus.³⁵ V takomto ponímaní sionizmu sa spájal buržoázny nacionalizmus a kozmopolitizmus, ktorý bol podľa marxisticko-leninskej ideológie, podobne ako buržoázny nacionalizmus, ideologickým produktom kapitalistického vývoja (bol „*druhou stranou tej istej mince*“). Jeho úlohou malo byť „*umŕtvenie vzťahov k vlastnej rodnej krajine, k vlastnému národu, a prijatie mentality o príslušnosti k akejsi beznárodnej svetovej obci*“. Buržoázny nacionalizmus a kozmopolitizmus sa teda nevylučovali, ale stotožňovali a dopĺňali.³⁶ Prvý útok proti sionizmu predniesol už v septembri roku 1951 jeden z hlavných ideológov KSČ Václav Kopecký.³⁷ Stal sa základom masívnej kampane proti sionizmu, ktorá vyvrcholila koncom roku 1952.

Na novú koncepciu stranícko-bezpečnostného vyšetrovania sa museli preorientovať aj vyšetrovanci – už nie oni chceli odstrániť bývalého generálneho tajomníka KSČ, ale priamo Slánský stál v čele ich sprisahania. Toto sa však netýkalo Husáka, ktorého vyšetovanie sa z obsahovej stránky vôbec nemenilo a od februára 1951 neustále vypovedal k tým istým obvineniam. Naďalej sa však odmietal priznať, a tak na neho

vyšetrovatelia v októbri 1951 znovu pritlačili. Zvýšená intenzita jeho vyšetrovania však mohla súvisieť aj s pripravovaným zatknutím Slánskeho. V polovici mesiaca začali so sériou dlhých denných a nočných výsluchov (12 až 14 hodín denne), ktorá trvala až do začiatku novembra. Husák sa však čoraz viac zatvrdzoval a postupne prestával akýmkoľvek spôsobom s vyšetrovateľmi spolupracovať. Ako vyštudovaný a skúsený právnik im výrazným spôsobom komplikoval prácu a zahlcoval ich množstvom sťažností na podmienky svojej vyšetrovacej väzby. Podľa vyšetrovateľa Josefa Pacnera, ktorý pri vyšetrovaní Husáka vypomáhal od 17. októbra do polovice decembra 1951, Husák už od polovice októbra odmietal aj veci, ktoré uviedol v sebakritikách prednesených na zasadnutiach ÚV KSS a na IX. zjazde KSS. V dôsledku tohto pristúpili vyšetrovatelia na prelome októbra a novembra 1951 ku konfrontáciám vyšetrovaného s ďalšími obvinenými – Deziderom Benauom, Danielom Okálím a Ivanom Horváthom. Išlo o veľmi netradičné konfrontácie, pretože Husák sa pri nich nemohol vôbec ozvať a ani sa písomne vyjadriť.³⁸ Vyšetrovatelia zvyšovali tlak a začali na neho pôsobiť aj psychologicky: „*Ako mi tisíc razy opakovali: odsud vede pro vás jediná cesta, k soudu a do vězení! Anebo – nebudete-li rozumný – na šibenici... Táto logika + neustále zdôrazňovanie, že je to príkaz strany, že strana o všetkom vie a schvaľuje, že priznať sa – znamená aspoň takto ukázať dôveru k strane, to viedlo – pri známych metódach vyšetrovania – k zlomeniu a priznaniu mnohých nevinných ľudí.*“³⁹ Niekoľkokrát si ho dal do svojej kancelárie predvolať aj veliteľ 2. oddelenia Sektora VI A Veliteľstva ŠtB Vladimír Kohoutek, ktorý na neho apeloval, aby sa konečne priznal a podpísal. Husák tomuto enormnému nátlaku nakoniec podľahol a postupne začal podpisovať 39-stranový protokol s datovaním 7. november 1951.

Ani tento protokol sa formulovaním obvinení nelíšil od predchádzajúcich protokolov. Bol rozsiahlejší, pretože bol doplnený o výsledky vyšetrovania ŠtB v období po Husákovom zatknutí. Ten v roku 1953 tvrdil, že z tohto protokolu podpísal len prvú stranu. Originál protokolu je však okrem posledných dvoch strán podpísaný na všetkých stranách. Tieto podpisy sa od seba značne odlišujú, čo bolo pravdepodobne spôsobené fyzickým a psychickým stavom, v ktorom sa vyšetrovanec pri podpisovaní protokolov nachádzal.⁴⁰ Nie je však vylúčené, že mohli byť vyšetrovatelmi dodatočne sfaľované. Ako si totiž ukážeme ďalej, ani takéto praktiky neboli vyšetrovateľom ŠtB cudzie.

Až do 2. novembra 1951, keď podalo veliteľstvo ŠtB Štátnej prokuratúre v Prahe oficiálnu žiadosť o predĺženie vyšetrovacej väzby Gustáva Husáka, nebol o tejto väzbe vôbec informovaný štátny prokurátor. Napriek evidentnej protizákonnosti celého postupu nakoniec prokurátor Antonín Havelka 22. novembra 1951 rozhodol o jeho vzatí do väzby. Vyšetrovacia väzba bola Husákovi celkovo predĺžená 13-krát, z toho 4-krát (od 7. novembra 1953 až do 21. apríla 1954) bez povolenia prokuratúry.⁴¹ V rámci výroby politických procesov v rokoch 1948 – 1954 nebol takýto postup ničím výnimočný. ŠtB mala na priebeh vyšetrovania rozhodujúci vplyv, pričom orgány prokuratúry len servilne pristupovali na používanie jej praktík. Až do fázy zostavovania obžaloby sa prokuratúra nezúčastňovala na vyšetrovaní. Takýto postup bol protiprávny aj vzhľadom na vtedajšie znenie zákonov.

Po podpise protokolu z novembra 1951 bol vyšetrovateľ Čejka takmer na rok presunutý k prípadu protištátneho sprisahaneckého centra. Možno aj tento moment spôsobil, že Husák sa opäť rýchlo spamätal a podpísal pod protokolom odvolal. Tentoraz sa zatvrdil definitívne – rozhodol sa, že

už nebude podpisovať žiadne vykonštruované protokoly, čo znamenalo, že odmieta spolupracovať s vyšetrovateľmi. Vyšetrovací protokol zo 7. novembra 1951 bol tak posledným vykonštruovaným protokolom, ktorý Husák podpísal. Podľa záznamov sa ho vyšetrovatelia ešte v priebehu decembra 1951 snažili prinútiť k opätovnej spolupráci sériou dlhších výsluchov, avšak bezvýsledne. Výsledkom takéhoto vývoja bolo podľa Husáka to, že ho vyšetrovatelia dali k tzv. ledu, teda prestali ho vypočúvať a väznili ho v sprísnenom režime. V skutočnosti však Husák na výsluchy chodil – a to často. Od začiatku roka 1952 až do začiatku júna 1953 bol na výsluch predvolaný celkovo 125-krát!⁴² Čo sa však zmenilo, bolo to, že vyšetrovatelia ho prestali vypočúvať v súvislosti s jeho obvineniami. Podľa zachovaných vyšetrovacích protokolov v tomto období vypovedal len o iných osobách. Preto jeho predchádzajúce tvrdenie nemožno chápať doslovne, ale v tom zmysle, že takmer rok a pol nebol vypočúvaný v súvislosti so svojimi obvineniami.

Na mieste je otázka, prečo organizátori stranícko-bezpečnostného vyšetrovania prestali Gustáva Husáka vypočúvať k jeho obvineniam? Prvý dôvod sme už načrtli – bola to celková zmena koncepcie stranícko-bezpečnostného vyšetrovania a rovnako zmena jeho politicko-ideologickej koncepcie. Vo chvíli, keď sa ústrednou témou plánovaného politického procesu s tzv. protištátnym sprisahaneckým centrom stal sionizmus, význam Husáka pre tento proces výrazne poklesol. Proti jeho zaradeniu do skupiny okolo bývalého generálneho tajomníka KSČ hovorilo viacero okolností. V prvom rade nebol židovského pôvodu, čo bolo pre organizátorov procesu dôležité, o čom svedčí fakt, že zo 14 obvinených bolo v procese až 11 osôb židovského pôvodu. Aj keď sa v procese nakoniec objavil aj buržoázny nacionalizmus, prioritne mal

byť chápaný ako protisovietsky zameraný nacionalizmus. Ten však Husákovi nebolo možné pripísať, aj keď sa o to vyšetrovatelia vehementne snažili. Jeho nedobrovoľná účasť na propagandistickom zázazde na Ukrajinu v roku 1941 a údajné „zlahčovanie“ rozhodujúcej úlohy sovietskej armády pri oslobodzovaní Československa však pôsobili doslova žalostne. Druhým problémom bolo Husákovo odmietanie spolupráce s vyšetrovateľmi, ktoré sa prejavilo jeho neochotou priznávať sa k akýmkoľvek obvineniam. V prípade najvýznamnejšieho politického procesu s komunistickými funkcionármi museli byť totiž vyšetrovanci na súdne konanie pripravení stopercentne, čo nebol prípad Gustáva Husáka.

Neochota priznávať sa k obvineniam, nepodpisovanie výsluchových protokolov, zotrúvanie na svojej nevine, a teda celkové odmietanie spolupráce s vyšetrovateľmi spôsobili, že vyšetrovanec Husák nebol použiteľný v žiadnom verejnom politickom procese. Z celkového pohľadu bol teda z bývalej slovenskej vetvy „sprisahania“ použiteľný v procese proti Slánskému a spol. len Vladimír Clementis. To však neznamená, že by sa organizátori procesu už koncom roka 1951 definitívne rozhodli Husáka do plánovaného procesu nezaradiť. Jeho účasť v tomto politickom procese, či už v pozícii obvineného, alebo svedka, bola stále otvorená. Nepriamo to dosvedčuje aj svedectvo Husákovho vyšetrovateľa Čejku, ktorý sa podieľal na vyšetrovaní prípadu Slánskeho, no počas celého roka 1952 sa k Husákovi vracal a vypočúval ho.⁴³ Jeho úlohou bolo podľa všetkého zistiť, či by bolo možné vyšetrovanca využiť v pripravovanom procese minimálne ako svedka. Keďže však Husák definitívne odmietol s bezpečnostnými orgánmi spolupracovať, stal sa pre ne v pripravovanom monsterprocesse nepoužiteľným. Líniu slovenského buržoázneho nacionalizmu v ňom nakoniec reprezentoval len Clementis, ktorého

„zločiny“ pred súdom dosvedčovali jeho dlhoroční priatelia Novomeský a Horváth. Z morálneho hľadiska sa tak Gustáv Husák vyhol vynútenej spoluúčasti na justičnej vražde svojho bývalého mentora Vladimíra Clementisa. Ešte významnejší bol však fakt, že si svojím odbojným postojom vo vyšetrovacej väzbe v podstate zachránil život, pretože nie on, ale Clementis si 27. novembra 1952 vypočul jeden z 11 rozsudkov smrti, ktoré padli v procese so Slánským a spol.⁴⁴

Odsúdením obvinených v politickom procese s tzv. protištátnym sprisahaneckým centrom vyvrcholila kampaň hľadania „nepriateľov“ v radoch českých a slovenských komunistov. Zďaleka sa však nekončila, pretože podobne ako pri iných monsterprocesoch, aj na proces so Slánským a spol. mali nadväzovať ďalšie, menej významné procesy s bývalými komunistickými funkcionármi. Vo vyšetrovacej väzbe sa totiž začiatkom roka 1953 nachádzalo ešte niekoľko desiatok neodsúdených komunistických funkcionárov. Do organizačných príprav týchto tzv. následných procesov však zasiahli významné zahraničnopolitické udalosti.

Zahraničnopolitický vývoj a situácia v Československu v rokoch 1953 – 1954

V období, keď sa československé komunistické vedenie začalo zaoberať otázkou organizácie politických procesov nadväzujúcich na proces so Slánským a spol., sa na medzinárodnom poli odohralo niekoľko dôležitých udalostí, ktoré závažným spôsobom ovplyvnili politický a spoločenský vývoj v krajinách socialistického bloku a v rámci neho i v Československu.

Kľúčovou udalosťou pre ďalší vývoj v socialistickom bloku bolo úmrtie sovietskeho diktátora a tvorcu obludného sovietskeho politického systému Josifa V. Stalina, ktorý 5. marca

1953 skončil na svojej dači v Kuncove pri Moskve. Iniciatívu prevzal tandem predseda vlády a predseda stranického prezídia Georgij M. Malenkov – námestník predsedu vlády a minister vnútra Lavrentij P. Berija a oficiálne sa vytvorilo tzv. kolektívne vedenie. Nová vedúca skupina sa nestotožňovala so stalinskou politikou, a tak sa v sovietskej straníckej tlači začal veľmi rýchlo objavovať pojem „kult osobnosti“. Na základe Berijovej iniciatívy vydalo 27. marca 1953 Prezídium Najvyššieho sovietu ZSSR uznesenie *O amnestii*, vďaka ktorému sa na slobodu vrátil približne 1 milión väzňov. Začali sa revidovať najkriľavejšie prípady represie z povojnového obdobia – 3. apríla 1953 odsúdilo predsedníctvo ÚV Komunistickej strany Sovietskeho zväzu (KSSZ) vykonštruované „sprisahanie židovských lekárov“ a označilo ho za výsledok „*najhrubšieho porušovania sovietskych zákonov*“. Vďaka takémuto vývoju sa v Sovietskom zväze vytvoril priestor pre realizáciu istých politických a ekonomických korektúr, ktoré postupne vyústili do tzv. destalinizácie, dobovo nazývanej odstraňovanie kultu osobnosti J. V. Stalina. Pripravovala sa aj zmena sovietskej zahraničnej politiky, a to nielen voči Západu, ale aj voči krajinám sovietskeho bloku. Mimoriadne dôležitým bolo obnovenie prerušených medzištátnych vzťahov s Juhosláviou, pričom Berija sondať aj možnosti sovietsko-juhoslovanského „zmierenia“. Tieto zmeny však vyburcovali stalinistov, pretože revízia stalinskej politiky vrhala kritické svetlo na ich vlastné aktivity. Ako prvý sa vo vedení proti takejto politike vzbúril minister zahraničných vecí Vjačeslav M. Molotov a postupne sa k nemu pridali aj minister obrany Nikolaj A. Bulganin a Nikita S. Chruščov, ktorým išlo taktiež o to, aby sa zbavili Beriju ako nebezpečného súperu v mocenskom boji a oslabili pozíciu Malenkova ako predsedu vlády. Toto spojenectvo im prinieslo úspech a v júni 1953 ministra

vnútra politicky odstavili, zatkli a v decembri popravili ako „*sprisanca a anglického špióna*“.⁴⁵

Po Berijovom páde sa začal do najvyšších poschodí straníckej politiky postupne prepracovávať Chruščov – v septembri 1953 ho zvolili za prvého tajomníka ÚV KSSZ, v decembri sa stal podpredsedom vlády a členom Predsedníctva vlády. Nové stranícke vedenie si v rámci vnútornej politiky vytýčilo niekoľko politických aj ekonomických priorít. Jednou z nich bola interná kritika Stalinovej osobnosti, ktorú oficiálne predniesli na júlovom zasadnutí pléna ÚV KSSZ Chruščov a Malenkov. V súvislosti s tým sa začal klásť dôraz na obnovu „socialistickej zákonnosti“ a hľadali sa vinníci jej porušovania. Na straníckej pôde boli prijaté aj prvé opatrenia vedúce k preskúmaniu niektorých sovietskych politických procesov, najmä z rokov 1937 – 1938.⁴⁶ Zodpovednosť za nezákonnosti predchádzajúceho obdobia sa však účelovo pripísala iba mŕtvemu Berijovi. Takýmto spôsobom sa členovia novej vládnucej garnitúry snažili odvrátiť pozornosť od vlastnej spoluzodpovednosti za zločiny stalinizmu. Od začiatku roka 1954 sa však pod vplyvom Molotova začala z rétoriky tzv. kolektívneho vedenia vytrácať kritika Stalina a dokonca boli sčasti revidované aj rehabilitácie. Na jeseň 1954 sa Chruščovovi podarilo politicky odstaviť aj Malenkova, ktorého najskôr zbavili funkcie predsedu prezídia ÚV KSSZ a zakrátko aj funkcie predsedu vlády.⁴⁷

Rok 1953 sa stal aj medzníkom studenej vojny, keď sa skončila jej prvá horúca fáza. Podpisom dohody o príméri sa v júli 1953 skončila vojna v Kórei a uzavretím dohody o mieru v Ženeve o rok neskôr aj Indočínska vojna (1946 – 1954). V nasledujúcom období tak došlo k výraznému zníženiu medzinárodného napätia.

Už smrť sovietskeho vodcu Stalina spôsobila v radoch československých komunistických funkcionárov a taktiež u časti

verejnosti značný otras. Ešte viac ho znásobila nečakaná smrť prezidenta Československej republiky a zároveň predsedu KSČ Klementa Gottwalda, ktorý skončil 14. marca 1953 vo veku 57 rokov. Vládnuca komunistická elita sa však z tohto dvojnásobného šoku rýchlo spamätala a pristúpila k riešeniu otázky Gottwaldovho nástupníctva. V prvom rade sa odmietla kumulácia dvoch najvyšších straníckych a štátnych funkcií, teda jedna osoba už nemohla byť zároveň prezidentom republiky a vedúcim funkcionárom komunistickej strany. Po dlhých úvahách a konzultáciách s Moskvou sa funkcia prezidenta republiky nakoniec zachovala a naopak, funkcia predsedu KSČ bola zrušená a nahradená funkciou prvého tajomníka ÚV KSČ. Z personálneho hľadiska sa však príliš veľa nezmenilo a pri moci zostala prakticky celá gottwaldovská garda, teda osoby priamo zodpovedné za organizovanie politických procesov do roku 1953 – prezidentom republiky sa stal Antonín Zápotocký, funkciu prvého tajomníka ÚV KSČ (tento názov niesla oficiálne až od septembra 1953) obsadil Antonín Novotný a predsedom československej vlády sa stal Viliam Široký.⁴⁸ Po vzore pražského centra došlo k zmenám aj v rámci KSS. Aj po zrušení funkcie jej predsedu bol za šéfa strany naďalej považovaný Široký, ktorý sa však z dôvodu výkonu funkcie predsedu československej vlády na zasadnutiach Predsedníctva ÚV KSS zúčastňoval len zriedkavo. Do septembra 1953 tak jeho zasadnutia viedol spravidla Pavol David, od septembra už Karol Bacílek, ktorého vedenie KSČ uvoľnilo pre prácu strany na Slovensku vo funkcii prvého tajomníka ÚV KSS.⁴⁹

Nové československé stranícke vedenie bolo čoskoro konfrontované s politickými zmenami v Sovietskom zväze a v susedných komunistických krajinách (NDR a Maďarsko), ktoré začínali vplývať aj na politický vývoj v Československu.

Kombinácia vonkajších a vnútorných vplyvov vytvárala tlak na československú komunistickú reprezentáciu, ktorá bola nútená pristúpiť k určitým korekciám dovtedajšieho politického kurzu. Medzi viacerými „novinkami“ importovanými zo Sovietskeho zväzu sa objavila i potreba preskúmania nezákonností z rokov 1948 – 1953. Už krátko po júnovom (1953) zasadnutí ÚV KSSZ bolo najužšie vedenie KSČ oboznámené so správou o „odhalení škodlivej činnosti“ bývalého ministra vnútra Beriju a následne si československá delegácia (na čele so Zápotockým a Novotným) na júlových rokovaníach v Moskve vypočula v rámci sovietskej kritiky československej politiky aj výčitku na „rozšírenú nezákonnosť“. V decembri 1953 sovietsky veľvyslanec v Prahe oboznámil Zápotockého, Novotného a Širokého o obsahu obžaloby na Beriju.⁵⁰ Pravdepodobne aj na základe týchto informácií sa na decembrovom zasadnutí pléna ÚV KSČ objavila potreba boja proti kultu osobnosti a naopak zdôrazňovanie významu kolektívneho stranického vedenia.⁵¹

Zatiaľ čo sovietske požiadavky na zmenu ekonomického kurzu prijímalo najvyššie stranické vedenie v Československu s úľavou, požiadavke na prehodnotenie politických procesov nedôverovalo a odmietalo o nej čo i len uvažovať. Jedným z hlavných dôvodov takéhoto postupu bolo, že celé vtedajšie komunistické vedenie a jeho členovia boli priamo zodpovední za nezákonnosti z rokov 1948 – 1953. Prešetrovanie politických procesov by s istotou viedlo k nastoleniu otázky zodpovednosti jednotlivých stranických funkcionárov za tieto zločiny a zotrvaníu v ich funkciách. Proces destalinizácie v Československu mal preto v rokoch 1953 – 1954 v politickej oblasti a vo vnútrostraníckom živote prevažne charakter prázdnych gest a proklamácií. Dôvodom bola aj politika Moskvy, ktorá československých komunistov nijako zvlášť netlačila do politických

reforiami a rehabilitácií nespravodlivo odsúdených v politických procesoch, žiadala iba zmenu hospodárskej politiky, ako prevencie voči sociálnym nepokojom.⁵² Ďalším dôvodom odmietnutia revízie politických procesov bol fakt, že v tomto období sa organizačne pripravovali tzv. následné procesy, ktoré priamo nadväzovali na monsterproces s vedením protištátneho sprisahaneckého centra na čele s R. Slánským. Napriek tomu, že záujem o organizovanie ďalších politických procesov s komunistickými funkcionármi po smrti Stalina a Gottwalda a najmä po znížení medzinárodného napätia začínal v sovietskom bloku výrazne upadať, vedenie KSČ prejavovalo o tieto procesy veľký záujem, pretože sa ich snažilo využiť pre dôležité vnútropolitické ciele.

Výber hlavných postáv a nové kolo vyšetrovania

K definitívnemu zostavovaniu skupiny slovenských buržoáznych nacionalistov, ktoré následne odštartovalo novú etapu vyšetrovania, sa v prostredí ŠtB pristúpilo až po ukončení hlavného politického procesu s bývalými komunistickými funkcionármi Rudolf Slánský a spol. Z pôvodnej kostry skupiny, ktorú tvorilo trio Clementis – Husák – Novomeský, zostalo po zaradení Clementisa do hlavnej skupiny už len duo Husák – Novomeský. Tento tandem potrebovali vyšetrovatelia ŠtB doplniť vhodnými osobami tak, aby zvýraznili nebezpečnosť protištátnej činnosti celej skupiny. Výber vhodných kandidátov predstavoval v príprave politického procesu veľmi dôležitý moment a už samotné zloženie skupiny naznačovalo politicko-ideologickú koncepciu pripravovaného politického procesu. Jeho organizátori mali možnosť vyberať z veľmi širokého okruhu osôb, ktoré boli označené nálepkou buržoázneho nacionalizmu a rozpracovávané v prostredí ŠtB už od roku 1950. Samozrejme, niektorí z nich do roku 1953